

A TÁJSZEMLELET SOKSZÍNŰSÉGE ÉS A TÁJFOGALOM ALAKULÁSA EURÓPÁBAN

DIVERSITY OF LANDSCAPE CONCEPTS AND THE EVOLVEMENT OF LANDSCAPE DEFINITIONS

SZERZŐ / BY:
KONKOLY-GYURÓ ÉVA

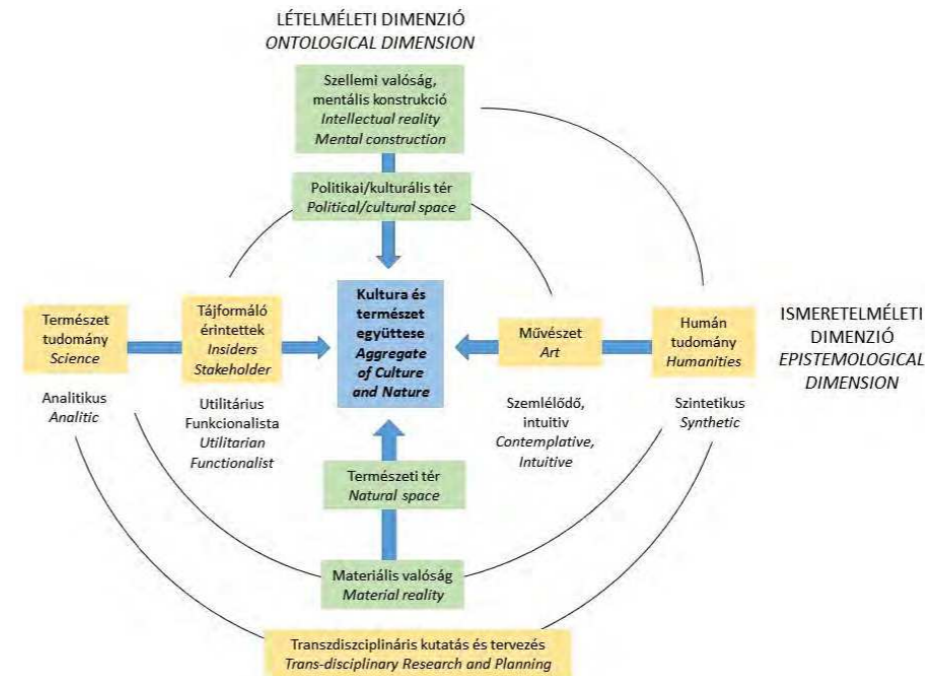
DOI:
10.3624/2019/53/7

Mócsényi Mihály fél évszázada adta közre a tájról kiformalódott gondolatait, azt a szellemi alapvetést, amely a tájrendezés diszciplináris alapjait teremtette meg hazánkban. Tájértelmezése integratív, összekapcsolja az embert, az emberi alkotást és a természetet. Lényege, hogy nem a természettudomány tárgyát képező, embertől függetlenített természeti teret, hanem a társadalom által ténylegesen alakított, dinamikus, változó, emberi környezetet tekintő tájnak (Mócsényi 1968). Ez a táj nem absztrakció, hanem realitás, nem rész, hanem egész, szoros kölcsönhatásban áll az emberrel mind materiálisan, mind szellemileg. Mócsényi tájszemlélete magában hordoz számos értelmezést, ami a történelem során felbukkant és megfogalmazódott különböző kon-

textusokban. Ugyanakkor elhatárolódik azoktól a felfogásoktól, amelyek a táj jelenségének pusztán csak valamely részét vagy aspektusát tartják szem előtt. Az előadás a tájszemlélet sokszínűségét és a tájfogalom történetét a tájértelmezés lételméleti (ontológiai) és ismeretelméleti (episztemológiai) dimenziói mentén mutatja be. Ontológiai értelemben a táj létrehozásához alapvető irányok egyrészt a tájat materiális, vagy szellemi valóságnak tartó felfogások, másrészt a tájat természeti térként, vagy politikai, igazgatási egységként tekintő álláspontok. Ismeretelméletileg a különbséget az embernek a tájhoz való viszonya adja, a többféle 'szemüveg', amin át a tájra tekintünk. Alapvető a tájban élők illetve a tájat alakítók látásmódja,

ahol az ember maga is része, aktív formálója a tájnak, így ez egy belső nézőpont. Lényeges a művészi ábrázolás, amely már bizonyos elszakadást, távolságot, kívülről rátekintést feltételez, ugyanakkor sűrítetten látja és láttatja a táj lényegét, sajátos vonásait. Lényeges a tudományok nézőpontja is. A humán tudományok, kiemelten az esztétika az egységben látó, holisztikus megközelítést képviselik, a természettudományok pedig döntően a részekre bontó, analitikus szemléletet hordozzák.

A tájértelmezés lételméleti és ismeretelméleti dimenziói összekapcsolódnak, többféle kombinációt alkotva. A szellemi konstrukciót főként a művészet adja vissza. A művészet gyakran természeti térként ábrázolja a tájat, de megragadhatja a politikai teret is a nemzeti sajátossá-

1. ábra/fig.:
A tájértelmezés lételméleti és ismeretelméleti dimenziói / Ontological and epistemological dimensions of the landscape concepts

Mihály Mócsényi published his landscape concept a half-century ago. By this, he has laid down the intellectual baseline of landscape planning as a discipline in Hungary. His landscape interpretation is integrative, that links humans, human constructions and nature. His understanding differs from the natural sciences (physical geographical and ecological) view, and he does not consider landscape as a natural space, independent from society. His landscape is a human environment that is formed and transformed by the society (Mócsényi, 1968). This landscape is not an abstraction, but a reality, not a part, but a whole, existing in a strong interdependence with man both materially and mentally. Mócsényi's landscape concept involves several aspects and interpretation that can be discovered

during history in various contexts. In the same time, it clearly separates from those concepts that take into account only partial aspects of the landscape's wholeness. The presentation aims at unfolding the historical diversity of the landscape conceptualisation and definitions through their ontological and epistemological dimensions. Basic ontological directions conceive landscape as a material entity or a mental construction on the one side, and a natural area or a political, administrative unit on the other. Epistemological differences are given by the man-landscape relationship, the divers 'lenses' that provide various views of the landscapes. First is the inner point of view of the inhabitants and the local stakeholder, who play an active role in the formation of the landscapes. Impor-

tant is the artistic representation, that presupposes a certain detachment, distance, however, it is capable to show the essential, unique characteristics of the landscape. The approach of humanities and science became also more and more decisive amongst the landscape concepts. Humanities, mainly aesthetics, represent the holistic view, while sciences bear mainly analytical aspects. Ontological and epistemological dimensions of the landscape concepts are interrelated and show several combinations. Mental constructions are represented predominantly in art. Art displays landscapes often as natural areas, but it also captures the political room by emphasising the national characteristics. Man perceives and interprets nature and landscape surrounding him, as a

gok kidomborításával. Az ember a történelem előtti kortól kezdődően érzékeli, felfogja és értelmezi azt a természeti és saját maga alakította térséget, tájat, ami létfeltételt jelent számára. Kezdetben szóban hagyományozta át azt a tudást, mi a túléléshez szükséges, majd a civilizáció hajnalától kezdve rajzban, műalkotások formájában is megjelenítette. A nemzetállamok létrejöttének egyik fontos alátámasztása a tájak művészi ábrázolása, amely jelentősen hozzájárult az identitás kialakításához. Miként a művészi alkotás, a tájat a humán tudomány is az észlelt, mentális konstrukció mivoltában vizsgálja. A filozófia azt a szellemi reflexiót elemzi, ami a tájat, mint 'természet-egész't és mint emberi környezetet értelmezi. Az esztétika tárgya a táj észlelt valóságának megjelenése és a műalkotásokban való reprezentációja.

A táj materiális valóság volta jellemzően a természeti térként való felfogással, a természettudományos vizsgálattal és a tájhasználattal kapcsolódik össze. Ez a tájban élők, a tájra tevékenységeik révén hatást gyakorló emberek látásmódja, valamint a természetföldrajzi és tájökológiai nézőpont. Végül, de nem utolsó sorban említendő a tájtervezés és a tájépítészet transzdiszciplináris látásmódja. Ebben, Mőcsényi alapvetésének megfelelően egyaránt megjelenik a természet és az ember kölcsönhatása, materiális és szellemi kapcsolata. A tájtervezés a természet- és a társadalomtudományra épülve a tényleges tájhasználatot szabályozza és a táj megjelenését alakítja. A táji adottságok használatának szabályozása az ember és környezete közötti harmónia megteremtését

célozza. A táj formálásával pedig annak ökológiai, használati és esztétikai értékének növelésére törekszik. A tájrendezés hat a mind a biofizikai térre, mind a társadalom szellemi-kulturális közegére, így az emberi környezetminőség lényegi befolyásolója. A különböző tájértelmezések összefüggéseit az 1. ábra mutatja.

Az előadás történeti szálra felvezve mutatja be a tájfogalom és a különböző tájértelmezések kialakulását és átalakulását, amelyben négy fő irány körvonalazódik.

- Antropológiai, kozmológiai és teológiai elemeket megjelenítő elgondolások, amelyek az ember-termesztet-Isten kapcsolatát leíró és értelmező bölcseletre épülnek.
- Esztétikai és művészi megközelítés, ami a táj szellemi felfogását, értelmezését és reprezentációját öleli fel. Ebben lényegileg az egységben látó, észlelő és lényegyet kiemelő attitűd van jelen.
- Jogi, politikai, funkcionális koncepciók, amelyek a tulajdon, a hatalom, az igazgatás, a tájgazdálkodás témaköreire terjednek ki, de a tájhoz, mint szülőföldhöz, hazához való kötődést is megjelenítik.
- Tudományos értelmezések, amelyek a leíró, kezdeteiben holisztikus, humboldti tájöldrajzi szemléletet követően elemző természet- és társadalom-, kulturális geográfiára, illetve tájökológiára bomlottak. Végül a legutóbbi időkben tapasztalható a visszatérés az egységben látás és a transzdiszciplinaritás felé, aminek előmozdítója nem kis részben a tájtervezés és a fenntarthatóság igénye. ☉

Irodalomjegyzék

- ANTROP, M., VAN EETVELDE, V. 2018: Landscape Perspectives. The Holistic Nature of Landscape. Springer Netherlands
- BERLEANT, A. 1997: Living in the landscape: Toward an Aesthetic of Environment. University Press of Kansas, Lawrence
- COSGROVE, D. 1998: Social formation and symbolic landscape. Madison: Wisconsin University Press.
- CSEMEZ A. 1996: Tájtervezés-Tájrendezés. Mezőgazda Kiadó. Budapest
- DREXLER D. 2010: Gondolatok a tájról, a tájértelmezés magyar sajátosságairól és azok kultúrtörténeti okairól. Thoughts on landscape, the specificities of Hungarian landscape perception and their cultural-historical reasons. 4D Tájépítészeti és Kertművészeti folyóirat. 20. szám. pp. 38-50.
- Council of Europe [Európa Tanács] 2000: European Landscape Convention. [Európai Táj Egyezmény] Firenze
- KOLLÁNYI L. 2006: Néhány gondolat a tájfogalomhoz. Thoughts about the notion of landscape. 4D Tájépítészeti és Kertművészeti folyóirat. 4. szám pp. 43-46.
- KONKOLY-GYURÓ É. 2013: Környezettervezés. Mezőgazda Kiadó. Budapest
- KONKOLY-GYURÓ É. 2018: Conceptualisation and perception of landscape and its changes in a transboundary area. A case study of the southern German-French borderland. Land Use Policy 79. 556-574.
- MŐCSÉNYI M. 1968: A táj és a zöldterület fogalmi problémái a tájrendezés nézőpontjából -Településtudományi Közlemények, 21. sz. pp. 66-76.
- MŐCSÉNYI M. 1990: A táj és a település komplexitása. [Complexity of the landscape and the settlements.] In. Misley K. szerk. A táj és a települési környezetvédelem komplex kapcsolata. Kézirat. [Complex relationship of the landscape and the environmental protection of settlements. Manuscript.] Budapesti Műszaki Egyetem. Mérnöktovábbképző Intézet. Budapest
- RITTER, J. 2007: A Táj. Az esztétikum funkciója a modern társadalomban. [Landscape. The function of the Aesthetics in the Modern Society.] pp. 113-144. in Ritter, J. Szubjektivitás. Atlantisz. Translated by. Zoltán Papp. Original Edition: Subjektivität. Suhrkamp, Frankfurt am Main 1974.
- TELEKI P. 1917: A földrajzi gondolat története. Akadémiai Széki foglalo. Budapest
- WYLIE, J. 2007: Landscape. Routledge. Taylor & Francis Group. London

condition of subsistence. In the beginning, the knowledge, necessary to survival, was transmitted by words and it has been expressed by drawings from the dawn of the civilisation. The artistic representation of landscapes has been an important base of the formation of the national states and contributed considerably to the evolvement of identity.

Similarly to art, humanities consider landscape also as a perceived, a mental construction. Philosophy analyses the mental reflexion that understands landscape as nature whole and as a human environment. The subject of aesthetics is the perceived reality of the landscapes, represented also in art.

Landscape as a material entity is linked mainly with the land use and the scientific examination of the natural areas. Last but not least we should mention the trans-disciplinary approach of landscape planning and landscape architecture. In them, according to Mőcsényi's foundation, both the material and the mental man-nature relationship plays an important role. Landscape planning is grounded by real land use, science, humanities and arts. Based on them, it aims at forming and regulating places and areas, taking into consideration the potentials and the land use claims. The objective of landscape planning is the harmonisation of nature and society. Landscape architecture contributes to the quality of the human environment. Planning and design impact both the biophysical and the cultural-political room of the society. Correlations of different landscape conceptualisations are shown in Figure 1.

The presentation shows the formation and the transformation of the various landscape concepts and definitions following a historical line. Out of them, four main directions can be outlined:

- Anthropological, cosmological and theological concepts, built upon a philosophy concerning the man-nature-God relationship.
- Aesthetical and artistic approaches, encompassing mental cognition, interpretation and representation of the landscape, where the perception of the entire landscape and the highlighting of its essence is present.
- Legal, political, functional concepts, related to the property, power, leadership, management and the attachment to the landscape as a homeland.
- Scientific interpretations, starting with the holistic landscape-geographical concept, splitting later into analytical and partial disciplines of physical, social, human-, and cultural geography, as well as diverse directions of landscape ecology. In the last decades, a return to the holistic trans-disciplinarity can be discovered. It is facilitated considerably by the information demand for landscape planning and the claim for sustainability. ☉

Literature

- ANTROP, M., VAN EETVELDE, V. 2018: Landscape Perspectives. The Holistic Nature of Landscape. Springer Netherlands
- BERLEANT, A. 1997: Living in the landscape: Toward an Aesthetic of Environment. University Press of Kansas, Lawrence
- COSGROVE, D. 1998: Social formation and symbolic landscape. Madison: Wisconsin University Press.
- CSEMEZ A. 1996: Tájtervezés-Tájrendezés. [Landscape planning – Landscape architecture]. Mezőgazda Kiadó. Budapest
- DREXLER D. 2010: Gondolatok a tájról, a tájértelmezés magyar sajátosságairól és azok kultúrtörténeti okairól. Thoughts on landscape, the specificities of Hungarian landscape perception and their cultural-historical reasons. 4D Tájépítészeti és Kertművészeti folyóirat. 20. szám. pp. 38-50.
- Council of Europe 2000: European Landscape Convention. Firenze.
- KOLLÁNYI L. 2006: Néhány gondolat a tájfogalomhoz. Thoughts about the notion of landscape. 4D Tájépítészeti és Kertművészeti folyóirat. 4. szám pp. 43-46.
- KONKOLY-GYURÓ É. 2013: Környezettervezés. [Environmental planning.] Mezőgazda Kiadó. Budapest
- KONKOLY-GYURÓ É. 2018: Conceptualisation and perception of landscape and its changes in a transboundary area. A case study of the southern German-French borderland. Land Use Policy 79. 556-574.
- MŐCSÉNYI M. 1968: A táj és a zöldterület fogalmi problémái a tájrendezés nézőpontjából. [Conceptual problems of landscape and green areas from the point of view of the landscape planning.] Településtudományi Közlemények, 21. sz. pp. 66-76.
- MŐCSÉNYI M. 1990: A táj és a település komplexitása. [Complexity of the landscape and the settlements.] In. Misley K. szerk. A táj és a települési környezetvédelem komplex kapcsolata. Kézirat. [Complex relationship of the landscape and the environmental protection of settlements. Manuscript.] Budapesti Műszaki Egyetem. Mérnöktovábbképző Intézet. Budapest
- RITTER, J. 2007: A Táj. Az esztétikum funkciója a modern társadalomban. [Landscape. The function of the Aesthetics in the Modern Society.] pp. 113-144. in Ritter, J. Szubjektivitás. Atlantisz. Translated by. Zoltán Papp. Original Edition: Subjektivität. Suhrkamp, Frankfurt am Main 1974.
- TELEKI P. 1917: A földrajzi gondolat története. [History of the geographical concepts.] Akadémiai Széki foglalo. Budapest
- WYLIE, J. 2007: Landscape. Routledge. Taylor & Francis Group. London